

Terre Neuve aan de Dorpsstraat

Jan van der Heijden

In het familiearchief Van Dam van Brakel berust een ontwerp-tekening uit de negentiende eeuw van een wandelpark. Op de bijbehorende enveloppe staat: "Kaartje van Terre Neuve". Uit de beschrijving in de inventaris blijkt dat men het park waarop de tekening betrekking heeft niet kon lokaliseren. Men dacht aan het landgoed "Terre Neuve" onder de gemeente Brummen. Maar er werd ook melding gemaakt van een landgoed met dezelfde naam ten zuidwesten van De Bilt.

De naam "Terre Neuve" is/was inderdaad een bekend begrip in onze gemeente. Op de hoek van de Dorpsstraat en de Bilthovenseweg staat een kantoorpand, dat vroeger als woonhuis diende en de naam Terre Neuve droeg. En op het kerkhof bij de Dorpskerk is een grafkelder met het opschrift "J. BOUDET VAN DAM VAN BRAKEL", de naam van het familiearchief waaruit de tekening afkomstig is. Voldoende reden om eens in de archieven te duiken.

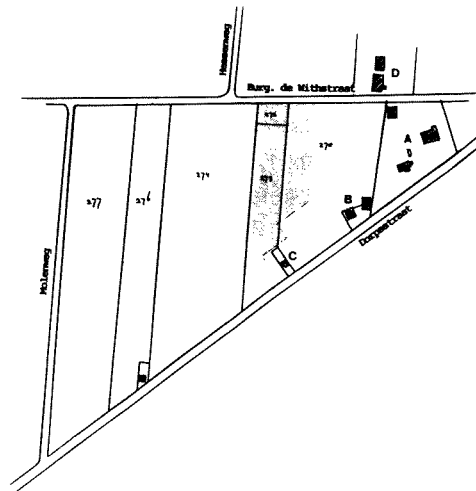
Dat archiefwerk heeft resultaat opgeleverd. We konden vaststellen dat de tekening betrekking heeft op Terre Neuve in De Bilt. Bovendien werd meer inzicht verkregen in de bebouwingsgeschiedenis langs de Dorpsstraat ten westen van de Dorpskerk. In een tweetal artikelen gaan we dit stukje oude dorp uitvoerig belichten. Dit opstel over Terre Neuve is het eerste. Het tweede over huize Zorgvliet houdt u van ons te goed.

Voorgeschiedenis

In de jaren 20 van de negentiende eeuw heeft landmeter J. Vesters het grondgebied van de gemeente De Bilt opgemeten. Op 14 grote bladen heeft hij alle kadastrale percelen in kaart gebracht. Op een van die bladen staat ook het gebiedje ten westen van het kerkterrein ingetekend.

Het geeft de situatie weer van ca. 1828.

We zien dat er ten westen van het kerkterrein (A) nauwelijks bebouwing was. En op 28 maart 1825 waren ook de huizen B, C en D nog niet gebouwd. Op die datum kocht Reijer Baas voor de prijs van f2400,- van Mr. Herman Jacques de Mey te Leiden de halve eigendom van de percelen 270 t/m 276. Mede-eigenaar was de rentenier Willem Huydecoper, woonachtig te Maarsseveen. Het stukje grond met nr. 272 was boomgaard en het stuk met nr. 276 bouwland. De rest was in gebruik als weiland. Hun gezamenlijke bezit was ruim 8½ ha groot en strekte tot halverwege het huidige Van Boetzelaerpark.

Situatieschets naar kadastraal plan J. Vesters ca. 1828. In grijs het gebied waarop Van Dam in 1848 Terre Neuve bouwde en een wandelpark liet aanleggen.

Huydecoper verkreeg de twee percelen 274-276, ruim 5½ ha, die hij in 1833 aan de heer Both Hendriksen van Sandwijck verkocht. Tot in de dertiger jaren van deze eeuw behoorde deze grond tot het landgoed Sandwijck. De opeenvolgende eigenaren van Sandwijck waren gesteld op een vrij uitzicht en zodoende bleven deze percelen hun landelijk karakter behouden. Op een deel van deze grond werd in 1926 de Bilthovenseweg aangelegd, waarna aan weerszijden huizen werden gebouwd. Vijf jaar later werd op het resterende deel het Van Boetzelaerpark aangelegd.

De overige percelen werden eigendom van Reijer Baas, ruim 3 ha weiland en een stukje boomgaard. Omdat dit deel kleiner was kreeg Reijer Baas van Huydecoper nog f600,- toe. Per saldo heeft Baas dus exact 6 cent per m² grond betaald. Reijer Baas was een ondernemend man die profijt trok uit zijn grondbezit. Het aanzien van dit deel van de Dorpsstraat is door zijn toedoen sterk gewijzigd.

Reijer Baas

Reijer Baas werd in 1782 in Achttienhoven geboren. Hij woonde al in De Bilt voordat hij in 1806 trouwde met de weduwe Gerarda Dorrestein. Gerarda was een geboren Biltse, en weduwe van Cornelis Stam. Geboren in 1769 was zij dertien jaar ouder dan Reijer. In 1807 werd hun dochter Hendrica Gerarda geboren. Reijers ondernemende karakter vinden we terug bij de vermeldingen van zijn beroep: bouwman, veehandelaar, koopman en grondeigenaar. De in 1825 aangekochte grond was niet zijn enige eigendom in de gemeente. Samen met A. de Raad was hij eigenaar van ruim 23 hectare bouw- en weiland ten westen van de Jacobsteeg. Verder bezat hij 5½ hectare boomgaard en bouwland tussen de Burgemeester de Withstraat en de Looydijk. Op die grond stond tussen de huidige Nieuwstraat en Torenstraat een huis met schuur dat zijn eigendom was (E). Hij had ook een lange, zeer smalle strook grond van bijna een hectare tussen de Looydijk en de Groenekanseweg waar in de veertiger en vijftiger jaren van de vorige eeuw tal van kleine huisjes werden gebouwd (de Akker). Kort na de aankoop van de percelen aan de Dorpsstraat liet hij naast de pastorietaan ter plaatse van Dorpsstraat 80 en 82 een huis met een schuur bouwen (B).

Bouw kleine huizen

Tussen het huidige Zorgvliet en de Bilthovense weg ging Reijer Baas kleine percelen grond in erfpacht uitgeven. Het eerste pachtcontract werd in 1825 afgesloten voor een termijn van 99 jaren met de Biltse schipper Willem van Tammelen. Van Tammelen betaalde voor de 490 m² grond een jaarlijkse pachtsom van f12,-. Aan de verpachting waren strenge voorwaarden verbonden. Zo moest hij op het perceel binnen zes maanden een huis bouwen, en dat huis diende hij 99 jaar in goede staat te

onderhouden. Het huis mocht aan de oostzijde (richting dorp) geen ramen hebben. De pachter diende het perceel met een heining af te bakenen. Voor het huis mochten geen bomen of struiken staan "hoger dan een Nederlandsche el". Verder moest de pachter gedogen dat op de naastliggende percelen gebouwd mocht worden. Er mocht in het huis geen herberg of tappersnering worden gevestigd. Tevens mocht hij er geen kippen, duiven of ander pluimgedierte houden. Het contract werd getekend en het huis werd gebouwd (C).

In de daaropvolgende jaren werden door Reijer meerdere percelen in erfpacht uitgegeven, steeds met de verplichting om een huis te bouwen. Aan die verplichting hebben de pachters zich gehouden. Sterker nog, enkele pachters bouwden zelfs drie of vier huizen op het perceel. In totaal werden zes pachtcontracten afgesloten. De pachters waren schipper Willem van Tammelen (1825), Johannes Greever (ca. 1832), metselaarsknecht Teunis van Rheenen (1832), tuinman Hendrik Verwald (1835), schipper Steven Egdome (1838) en de timmerman Gerrit Starink (1839). De gebouwde woningen waren klein en hadden een opstalwaarde van ca. f400,-. Zij werden doorgaans bewoond door de pachters en personeel van de pachters. Enkele huisjes werden aan daggelders verhuurd. De pacht van het meest westelijke perceel werd in 1841 door Reijer Baas afgekocht waarbij hij het door Johannes Greever gebouwde huis overnam.

Reijer Baas heeft in 1842 ook een perceel grond verkocht, namelijk aan Carel Elbertus Verschoor. Verschoor, ontvanger van rijksbelastingen, liet hier in 1844 de buitenplaats Zorgvliet bouwen. Het stond rechts naast de pachtpercelen ter plaatse van de huidige toegang naar het Zorgvliet.

Op 30 maart 1844 is Reijer Baas op 61-jarige leeftijd overleden. Zijn vrouw Gerarda Dorrestein die gedeeltelijk blind was en dertien jaar ouder, heeft hem nog acht jaar overleefd. De bejaarde weduwe en hun dochter Henrica Gerarda, werden gezamenlijk eigenaar van de goederen.

Drie jaar later verkochten zij de door Johannes Greever gebouwde woning met schuur en de vijf percelen pachtgrond aan Jean Boudet van Dam.

Gelijktijdig werd ook het daarachter gelegen weiland aan Van Dam verkocht.

Jean Boudet van Dam

Jean Boudet van Dam werd op 17 mei 1812 in Brakel geboren. Zijn vader Wilhelmus van Dam van Brakel was een vermogend man. Hij bezat vele goederen, waaronder de heerlijkheid en het huis Brakel in het westelijk deel van de Bommelerwaard; de heerlijkheid Rodichem met kasteel Monnikenland; de heerlijkheid Noord- en Zuid Linschoten in Zuid Holland en het kasteel Oyen met landgoed in Noord-Brabant. Bij zijn overlijden in 1858 liet hij een vermogen na ter waarde van ruim een miljoen gulden. Jean Boudet was toen zijn jongste nog levende zoon. Bij de boedelscheiding werd Jean door loting eigenaar van een derde der goederen te Brakel. Vanaf die tijd noemde hij zich Van Dam van Brakel.

Jean was in 1838 getrouwd met Pauline Christine Julie Manuel. In 1839 werd in Drongelen hun enige zoon Willem Boudet geboren. Kort daarna kwamen zij in De Bilt wonen in het huis Veldzicht aan de Utrechtseweg ter plaatse van de huidige Veldzichtstraat. Daar overleed op 16 augustus 1845 de pas zes jaar oude Willem.

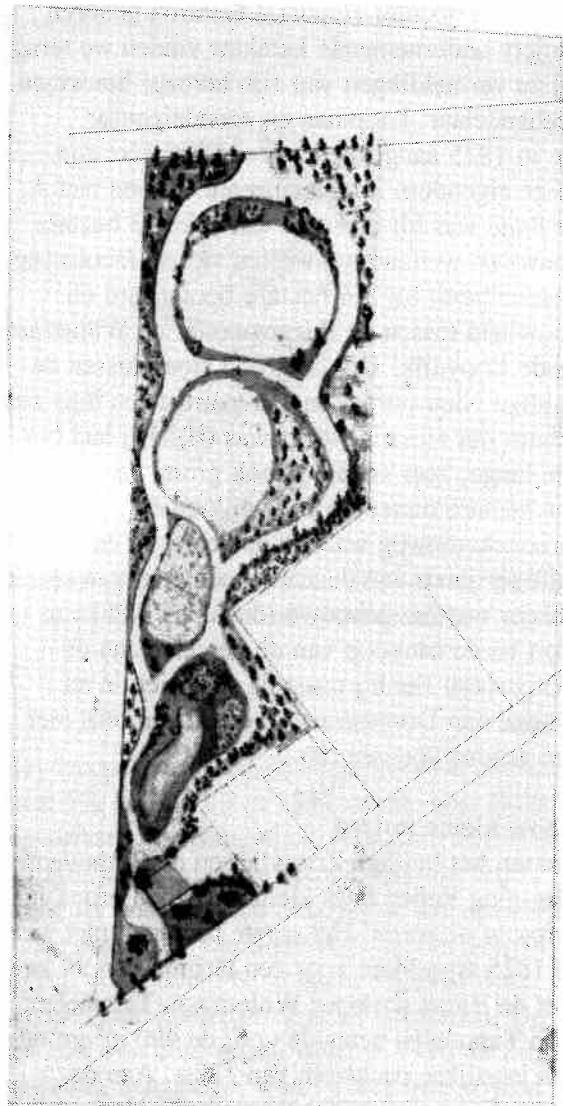
Zoals gezegd kocht Van Dam op 8 april 1847 van de weduwe Baas en dochter Henrica het huis met schuur en erf, groot 1020 m². Ook kocht hij de boven beschreven pachtgronden, verdeeld over vijf percelen met een totale oppervlakte van 2571 m². Op deze percelen stonden op dat moment elf huisjes die eigendom waren van de pachters. Van de achter deze bebouwing gelegen gronden kocht hij 11.140 m² weiland, 1180 m² boomgaard en 1380 m² bouwland. Zijn bezit strekte zich uit tot aan de Burgemeester de Withstraat. Het kostte hem f6.960,-. Kort na de aankoop verhuisde Van Dam vanuit huize Veldzicht naar een huis aan de Biltstraat in Utrecht. Niet om daar lang te blijven, want hij was van plan in De Bilt een representatief huis voor zichzelf te bouwen en op het erachter gelegen weiland een wandelpark aan te leggen.

Albert Pastunink was de pachter van het pachtperceel gelegen naast de gekochte woning. Het was bebouwd met drie woningen en een schuur. Van Dam heeft deze opstallen van Pastunink gekocht en gelijktijdig werd de pacht-

verhouding ontbonden. Zo was hij volledig eigenaar van de vier westelijk gelegen woningen. Twee woningen werden afgebroken om plaats te maken voor een nieuw en groter huis: "Terre Neuve". De bewoners Evert Smorenburg en Johannes van Wichem zochten snel een ander onderkomen. De andere twee woningen bleven vooralsnog staan om er personeel in te huisvesten. Op 15 juni 1848 was de bouw van Terre Neuve voltooid en kon het gezin Van Dam de nieuwe woning betrekken.

De parkaanleg

Van Dam was tijdens de aankoop van de grond al van plan een wandelpark achter het huis aan te leggen. Meer toevallig dan doelbewust vonden we de ontwerp-tekening in het familie-archief.

Ontwerptekening van het park Terre Neuve 1847-1848. RAA, archief 0379, inv.nr. K29.

Het ogenblik is aangebroken om de tekening eens nader te bekijken (zie blz. 4).

De weg aan de bovenzijde is de Blauwcapelschen weg, thans Burgemeester de Withstraat. Links van het park ligt het bouwland behorende tot de goederen van Sandwijck. De straat aan de onderzijde is de Dorpsstraat. Het grijze blokje linksonder is het huis Terre Neuve met een vierkante plattegrond. De verdere aanwezige bebouwing is niet ingetekend. Rechts van het huis ligt een klein rechthoekig perceel waarop nog twee huizen staan die Van Dam van de pachter Pastunink had gekocht. Rechts daarvan liggen de vier nog overgebleven pachtpercelen. Het zijn van links naar rechts: Teunis van Rheenen, 540 m² met een huis; Willem van Tammelen, 490 m² met een huis; Steven Egdom, 430 m² met vier huizen en Gerrit Starink, 431 m² met twee huizen. Het grote rechthoekige perceel rechts daarvan is dat van de buitenplaats Zorgvliet. Nog verder naar rechts ligt het weiland met het huis van de erven Reijer Baas.

We weten niet wie de ontwerptekening voor het park gemaakt heeft. De ontwerper heeft gekozen voor een betrekkelijk simpel ontwerp met traditionele kenmerken. Vanuit het huis lopen twee kronkelende paden naar de Burgemeester de Withstraat. Het park heeft aan de achterzijde een tweede toegang. Door een drietal dwarsverbindingen in het padenpatroon is een viertal niet geheel ronde middenperken ontstaan. Zowel aan de oostzijde als aan de westzijde wordt de tuin begrensd door hogere beplanting. Vlak achter het huis werd een langwerpige vijver ontworpen, omgeven door gras met kleurrijke bloemperken. Vanuit het huis had men vrij uitzicht door het park naar het noorden. Door de smalle strook aan de westzijde schaars te beplanten is het vrije uitzicht in die richting behouden. In de tuin rond het huis zijn enkele gazonnen gedacht met in een van de grasperken een solitaire boom (beuk). Aan de Dorpsstraatzijde werd de toegang tot het erf afgesloten met een hek.

Wanneer werd het park aangelegd?

Alvorens met de aanleg van de tuin te beginnen werd het weiland eerst nog een seizoen verpacht. Ruim twee weken voor de aankoop, op 22 maart 1847, was een openbare verpachting uitgeschreven "ten huize van

kastelein Jan Doedijns". Doedijns, die om zijn dikke kuiten ook wel "Jan Mollet" werd genoemd, was herbergier in De Zwaan op de hoek van de Dorpsstraat en de Soestdijkseweg. De verpachter van de 12.300 m² weiland was Van Dam, die zich formeel gesproken pas twee weken later eigenaar van de grond mocht noemen. De pacht werd verleend voor een seizoen en wel tot 15 november 1847. In de voorwaarden stond dat de pachters het tot moesland moesten aanleggen en als zodanig gebruiken. Zij dienden het land via de Burgemeester de Withstraat te betreden en te verlaten. Aan de Dorpsstraatzijde werd immers gebouwd. De pacht werd aan de hoogstbiedende gegund, de Utrechtse hovenier Govert de Groot. Het notarieel verbaal werd mede getekend door de getuigen Hendrik Span en Melgert Hogerus Mestje. Betrouwbare getuigen, want Span was veldwachter en Mestje gerechtsdienaar in De Bilt. Van Dam sloeg met deze verpachting twee vliegen in een klap. Hij ontving f 132,- aan pachtgelden en bovendien werd het grasland "gescheurd". Op zwarte grond is parkaanleg iets makkelijker dan op grasland.

Door deze verpachting kon men met de aanleg van het park pas na 15 november 1847 beginnen. Rekening houdend met de nodige grondverplaatsingen en het plantseizoen zal men op zijn vroegst in het voorjaar van 1848 begonnen zijn met de beplanting.

Op de topografische kaart, uitgegeven in 1855, is het park ingetekend. Het veldonderzoek voor deze kaart werd reeds in 1847-1848 verricht. Door deze gegevens te combineren kunnen we vaststellen dat het park in 1848 werd aangelegd. Het jaar daarop werd in de kadasterboeken de bestemming "weiland" gewijzigd in "terrein van vermaak".

Van Dam heeft dertien jaar lang ongestoord in zijn park kunnen wandelen. In 1861 verkocht hij voor f 9.000,- het grootste deel van het park (10.860 m²) aan zijn buurman. Koper was de rentenier jonkheer P.J.Q. Coenen, eigenaar en bewoner van huize Zorgvliet en een groot plantenliefhebber. We komen daar in een volgend artikel op terug. Iets minder dan een kwart van het park (3080 m²) bleef in het bezit van Van Dam. Inmiddels had Van Dam zijn langste tijd in De Bilt gewoond. In mei 1863 vertrok hij naar Utrecht. Dit vertrek houdt misschien verband met de nalatenschap van zijn

in 1858 overleden vermogende vader. De afwikkeling van de nalatenschap had in 1859-1862 plaats. Terre Neuve met bijbehorende goederen verkocht hij in 1863 aan barones Van Boetzelaer, geb. Both Hendriksen. Op 13 februari 1876 is Jean Boudet van Dam van Brakel te Utrecht overleden. In zijn testament legateerde hij f600,- aan de Nederlands Hervormde Gemeente te De Bilt voor het onderhoud van een familiegraf. De grafkelder is nog aanwezig aan de noordzijde van het kerkhof bij de Dorpskerk.

Barones Van Boetzelaer

Notaris Van Meerland had in de overdrachtsakte van 1 mei 1863 meerdere regels nodig om de nieuwe eigenaresse te benoemen: *"De Weledel Geboren Vrouwe Elisabeth Charlotta Petronella Both Hendriksen, echtgenoot van den Hoog Wel Geboren Heer Meester Christiaan Willem Johan Baron van Boetzelaer van Dubbeldam, Buitengewoon Kamerheer van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, Lid van de Provinciale Staten van Utrecht en van den Raad der Stad Utrecht"*.

Het gekochte bestond uit het herenhuis met erf, tuin en drie kleine huizen waar vermoedelijk het personeel woonde, tesamen 1610 m². Bij de koop behoorde ook 3080 m² "terrein van vermaak", het deel dat niet aan de heer Coenen van Zorgvliet was verkocht. Ook de pachtpercelen werden door haar gekocht, nu verdeeld over twee percelen. Het meest oostelijke perceel met twee woningen werd nog steeds door Gerrit Starink gepacht. De andere drie pachtpercelen waren inmiddels samengevoegd tot één, waarvan de rentenier jonkheer Gerrit van Haeften de pachter was. Van Haeften had alle daarop staande woningen afgebroken om plaats te maken voor de bouw (1850) en uitbreiding (1859) van een villa, die hij "Vredenhof" noemde. Hij vertrok overigens in oktober 1863 naar Assen.

Barones Van Boetzelaer was in 1809 geboren als jongste dochter van Willem Jan Both Hendriksen. Haar opa Jan Both Hendriksen kocht in 1807 huis en landgoed Sandwijck met de daarnaast gelegen boerderij Oostindiën. Haar vader breidde het Biltse goederenbezit uit met De Sluishoef en tal van hofsteden en landerijen.

Villa Vredenhof 1910.

Zij trouwde in 1835 met C.W.J. baron Van Boetzelaer.

Het echtpaar vestigde zich in Utrecht en gebruikte Sandwijck als zomerhuis. Zij erfde van haar vader vele Biltse goederen en breidde dit bezit door aankopen verder uit. De bemiddelde dame kocht Terre Neuve dan ook niet om er zelf in te wonen.

Kort na de aankoop werden de drie personeelswoningen afgebroken en werd op de grond een kleine personeelswoning en een koetshuis met stal gebouwd. Vervolgens werd Terre Neuve enkele jaren verhuurd aan Dirk Johannes van Wichem. Op 1 augustus 1866 ging haar zoon G.H.L. baron Van Boetzelaer met vrouw en twee kinderen er wonen. Nog geen jaar later verhuisden zij echter naar de buitenplaats Het Klooster ter plaatse van het KNMI dat zijn moeder voor hem had gekocht. Vervolgens werd Terre Neuve enige jaren door Catharina Willink bewoond. Op 16 juni 1874 vestigde zich een andere zoon van de barones op Terre Neuve, Mr. Willem Carel baron Van Boetzelaer, die van 1873 tot 1879 burgemeester van De Bilt was. Ook hij woonde er niet lang, want in 1876 werd de burgemeester eigenaar van de buitenplaats "Eyckenstein" op Maartensdijks grondgebied.

Barones Van Boetzelaer overleed in 1880 in haar huis aan de Nieuwe Gracht te Utrecht. De afwikkeling van haar nalatenschap heeft heel wat inspanning gekost. Niet omdat er

meningsverschillen waren over de boedelscheiding, maar wel door de enorme omvang van haar bezittingen. Voor de beschrijving en verdeling in zes gelijke porties was een vijftal dikke boeken nodig. Eén van die porties ging naar zoon G.H.L. baron Van Boetzelaer, in het dagelijks leven Frits genoemd. Hem werd ook het herenhuis Terre Neuve gegund, compleet met koetshuis en stal. Het werd op dat moment verhuurd aan de heer A.F.W.

Ellerman. Ook het niet-verkochte deel van het park en de naastgelegen pachtgronden kwamen hem toe. Deze goederen tesamen hadden een geschatte waarde van f 16.300,-. Dit was nog geen 0,3% van de totale nalatenschap.

Burgemeester De With

In 1879 werd Jonkheer Mr. Daniël de Blocq van Haersma de With burgemeester van De Bilt. Hij was een echte Fries, op 28 juni 1850 geboren in Metslawier (Oost-Dongeradeel). Voor zijn benoeming woonde hij in Maarsseveen. Op 24 juni 1879 kwam hij in onze gemeente wonen en nam zijn intrek bij de herbergier Hillebrand (Hotel Poll).

Nadat de heer Ellerman, de huurder van Terre Neuve, in 1882 met zijn gezin naar Rotterdam vertrok ging de burgemeester in het herenhuis wonen. Het was de tweede burgemeester die op Terre Neuve zijn intrek nam. De burgemeester was al 40 jaar oud toen hij op 23 januari 1891 in het huwelijk trad met Hanriette Willemina van Naamen van Eemnes. Zij was de dochter van de voorzitter der Eerste Kamer. Het huwelijk werd dan ook in 's-Gravenhage voltrokken. In 1897 of 1898 heeft De With het huis met de grote tuin, het koetshuis en een schuur van baron Van Boetzelaer gekocht. In 1906 kocht hij van Regnerus Swaagman de villa Vredenhof en van Van Boetzelaer de grond waarop de villa stond. In datzelfde jaar liet hij

Villa Terre Neuve 1907. Uiterst links nog bouwland waarop in 1926 de Bilthovenseweg werd aangelegd.

Terre Neuve vergroten en een jaar later liet hij tussen beide huizen nog een kleine vrijstaande personeelswoning bouwen. In juni 1904 werd De With door de Biltse bevolking gehuldigd met zijn 25-jarig jubileum als burgemeester. Drie jaar later werd hij opgevolgd door baron Van Heemstra. Hij werd raadslid en bleef deze functie tot 1915 vervullen. Tot zijn overlijden in 1928 bleef hij op Terre Neuve wonen. Zijn vrouw verhuisde enkele maanden later naar Driebergen.

Terre Neuve en Vredenhof werden verkocht aan de "N.V. Bouw- en Exploitiemaatschappij Terre Neuve te De Bilt". Dit luidde het einde in van het koetshuis, de in 1907 gebouwde personeelswoning en de villa Vredenhof. Hier werd in 1930 een rij van zeven middenstandswoningen gebouwd, de huidige Dorpsstraat 114-126.

Gezicht vanaf de KNMI-toren ca. 1965. Van links naar rechts Terre Neuve, de rij middenstandswoningen en de dubbele woning.

Het huis Terre Neuve bleef echter staan, al werden het erf en de tuin ingekrompen tot slechts 2500 m² alvorens het werd verkocht. In de daaropvolgende jaren volgden de eigenaren elkaar snel op. Na de Tweede Wereldoorlog was het pand als kantoor in gebruik van het Bedrijfschap voor Pluimvee en Eieren. In 1957 werd het woord Bedrijfschap gewijzigd in Productschap, maar Biltenaren spraken over de "Eiercentrale". Het pand hadden ze inmiddels

in eigendom verkregen. Het bedrijf kampte al jaren met ruimtegebrek toen in 1959 de villa Blanda aan de Utrechtseweg in Zeist werd gekocht, waar de "Eiercentrale" nog steeds gevestigd is. Twee jaar later werd Terre Neuve verkocht aan de Coöperatieve Bond van Kruideniers Inkoopverenigingen "Nederlands Sperwerverbond", die op dat moment nog in de voormalige villa Mary Land aan de Soestdijkseweg Zuid 13 gehuisvest was. De Sperwer heeft inmiddels Terre Neuve weer verruild voor het kantorencomplex "Aerenbergh" aan de Utrechtseweg. Na het vertrek van De Sperwer heeft De Grontmij het pand enige jaren als bijkantoor gebruikt. Thans is het pand eigendom van de heer W.W.J. Boot en biedt het onderdak aan meerdere kleine bedrijven zoals Safe Assurantien.

We zouden door alle snelle ontwikkelingen bijna nog iets vergeten. Rechts naast de zeven

middenstandswoningen staan betrekkelijk onopvallend nog twee kleine woningen. Het is de plek waar timmerman Gerrit Starink in 1839 twee woningen had gebouwd, het meest oostelijke pachtperceel. Zij werden een kleine zeventig jaar na de bouw afgebroken. In opdracht van de eigenaresse mevr. Van Voorst van Beest (de buurvrouw in huize Zorgvliet) werd in 1908 een nieuwe dubbele woning gebouwd, de huidige Dorpsstraat 108-110.

Tot slot

Alles overziend heeft dit stukje Dorpsstraat een opmerkelijke ontwikkeling doorgemaakt. Vanaf de ontginningstijd tot het jaar 1825 bleef het agrarisch gebied. Door de handelwijze van Reijer Baas stonden er twintig jaar later elf kleine huisjes, bewoond door kleine neringdoenden, knechten en daggelders. Een halve eeuw later was het beeld weer volkomen gewijzigd.

In plaats van kleine huisjes was het een deftig stukje van het dorp geworden met vlak naast elkaar het burgemeestershuis Terre Neuve, de villa Vredenhof en het grote herenhuis Zorgvliet met een lap van een tuin daarachter. Huize Zorgvliet is in dit opstel onderbelicht gebleven, maar daar hopen we in een volgend artikel meer over te kunnen vertellen.

Bronnen:
Rijksarchief Gelderland, familiearchief Van Dam van Brakel.
Rijksarchief Utrecht, familiearchief Van Boetzelaer.
Gemeentearchief De Bilt, kadastrale registers en bevolkingsregisters.
Historische Kring d'Oude School, documentatie, bronnen 1825-1879.

Natte voeten, ook in De Bilt, 1747

E.M. Haan-Beerends

Denkend aan watersnood springt bij de meeste oudere Nederlanders het rampzalige jaar 1953 in gedachten. Toen werd Nederland door een watersnoodramp getroffen waarbij ca. 1800 slachtoffers te betreuren waren. De jongeren zowel als de ouderen zullen zich de beelden herinneren van de wateroverlast die ons land trof in december 1993. Weinig Biltenaren echter zullen zich zowel in 1953 als in 1993 om eigen huis en haard bezorgd gemaakt hebben. Dat ook De Bilt door hoge waterstanden bedreigd zou kunnen worden is iets wat heden ten dage onwaarschijnlijk lijkt. In vroeger tijden echter werd het zuidwestelijk deel van onze gemeente meermalen door overstromingen getroffen. Zoals de meeste Biltenaren wel weten heeft De Bilt zijn ontstaan te danken aan het stichten van het klooster Oostbroek.

De naam Oostbroek geeft al aan dat de grond ten oosten van de stad Utrecht uit broekland bestond en dus moerassig was. De Kromme Rijn was in de vroege middeleeuwen een brede, onbedijkte rivier, die veelvuldig buiten haar oevers trad. De rivier was ooit een onderdeel van een belangrijke scheepvaartroute van en naar Utrecht. De Kromme Rijn begon echter meer en meer te verzanden en rond het jaar 1000 was de Lek de hoofdstroom geworden. Het scheepvaartverkeer op de Kromme Rijn zal door de verzanding langzaam maar zeker minder zijn geworden.

Omstreeks het jaar 1122 had bisschop Godebald het plan opgevat de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede af te dammen. Zijn beweegreden was, door de afdamming de wateroverlast te beheersen en ontginning van het Kromme-Rijngebied mogelijk te maken, iets wat

daadwerkelijk geschiedde. Wel had de bisschop, alvorens tot deze afdamming over te kunnen gaan, toezeggingen moeten doen om een nieuwe scheepvaartverbinding met Utrecht te laten graven. Al was de Kromme Rijn in die dagen dan niet meer optimaal bevaarbaar, de handelsbelangen van de Utrechtse burgers dienden toch serieus genomen te worden. Enkele jaren na de afdamming werd de Vaartse Rijn gegraven die Utrecht via de Hollandse IJssel met de Lek verbond, een feit wat aan de ontwikkeling van Utrecht zeker ook heeft bijgedragen.

Dat er na 1122 in het Kromme-Rijngebied geen overstromingen meer voorkwamen is wat al te rooskleurig gedacht. In een akte dd. 28 maart 1240 gaf de abt van Oostbroek grond in erfpacht aan Philips van Rijnningen. Men vond het blijkbaar toen toch nog nodig de volgende zinsnede in de akte op te nemen:

Het vee van de andere hoven aan deze kant van de Lek van beide conventen van Oestbroeck, behalve de geiten, zal in de weide worden toegelaten, als het wegens overstroming of andere onverwachte oorzaken gebrek aan voer heeft

Rond het jaar 1230 was er nog een grote overstroming geweest in het Utrechtse Rijn-Lekgebied. In 1496 en 1624 waren er dijkdoorbraken bij Tull en 't Waal en in 1523, 1638 en 1747 vielen er gaten in de dijk in de buurt van Wijk bij Duurstede. Deze laatste doorbraak veroorzaakte ook in De Bilt en Utrecht grote problemen. Artikelen uit De Utrechtsche Courant uit die dagen doen ons er kond van. Op 22 februari 1747 staat in die krant te lezen, dat het water in de rivier de Lek die morgen tot 35 duimen boven het klokkenslag gestegen was.